

Papp György, egy tiszai halász- emlékirat kivételes forrásértékének tudatosítója

Úgy tűnik, hogy olykor a véletleneknek is lehet szimbolikus jelentése. Mint ez esetben Papp György hangsúlyos figyelemfelhívásának, újrakiadást eredményező sajtó-alá-rendező igyekezetének (BITÓ 1993) hosszabb távon mégiscsak sikeres voltát egy „véletlen egybeesés” – íme – látványos egyértelműséggel igazolta mindannyiunk számára...

Amikor ugyanis ezt az előadást formálgatni kezdtem, a budapesti Kosuth rádió adásában, kora délutánonként az 1859-ben született és 1932-ben elhunyt híres szegedi halász, Bitó János öregkori emlékidéző szövegének, *Az én kiskirályságomnak* – vagyis a mostani előadásom címébe belefoglalt halász-emlékiratnak – a felolvasását hallgathattam. Tehát az egykori tiszai halászat mesébe illő, pedig igaz, hiszen személyesen megélt-megtapasztalt „virágkorát” és a maga „kiskirályi” léthelyzetét megidéző kétkezi munkás halász, majd halászati vállalkozó/halkereskedő (azaz: „fisér”), halászvendéglő-tulajdonos és földbirtokos-nagygazda e rádiószínházi bemutatás révén végérvényesen beemeltetett a magyar múltból, és nemcsak a történezmű és az etnográfus szakmát művelők, hanem a széles közvélemény számára is valami „nagyon fontosat” felkínáló „hiteles tanúságtevők” közé.

Hangsúlyoznom kell: a múlt iránt érdeklődést mutatók *széles táborának* olvasói figyelmére számító közlési forma és Papp György újra-felfedező érdemét méltató előadásomra való készülés időbeli „véletlen egybeesésének” azért tulajdonítok szimbolikus jelentést, mert a szegedi 1930-as folytatásos sajtóközlés és az ezzel összefüggő kis könyvecske „teljes elfeledettsége”, amit Papp György az 1993-as újrakiadás előszavában, annak indokoltságát bizonygatván, felemlgetett volt, *már akkor sem* volt vitathatatlanul igaz és indokolt. Csak abban az értelemben volt az, hogy a 20. század közepén, második felében (a paraszti létforma megszűnésétől, pontosabban: a poli-

tika erejével megtámogatott módszeres felszámolásától korántsem függetlenül!) önálló elbeszélő-múltidéző al-műfajjá fejlődött *paraszti* emlékirattal (összefoglalóan KÜLLŐS 1988; MOHAY 2000) ugyan rokon, de *halász-*emlékiratként eléggé társtalan (l. pl. SINGHOFFER–PEJCSIK 1892; SZILÁGYI 1983; SZŰCS 2005) Bitó-emlékezés a beláthatatlanul nagy „olvasóközönség” érdeklődő figyelmét *is* okkal-joggal felkelthette volna – ám *ebben az értelemben* valóban az „elfeledettség” (s mert hiányzott e kis könyvecske a közkönyvtárakból, az olvashatatlanság) jutott osztályrészéül.

A halászatnak mint témának és az Alsó-Tisza-vidéknek a néprajzkutatói ugyanis folyamatosan számon tartották – ezen a ponton utólag korrigálnom kell Papp Györgynek a „szakmát” valamelyest elmarasztaló mondatait –, hogy ez a magyarországi közkönyvtárakban nehezen fellelhető „személyes vallomás” *ugyanúgy* a magyarországi halászat történetének *elsőleges forrásaként* kezelendő, mint bármelyik szakkutató által közzétett forrásközlés vagy elemző tanulmány. Bálint Sándor Szeged-monográfiájának halászat fejezetét, benne a Bitó-könyvből átemelt féloldalmi idézeteket (BÁLINT 1976; 415–442) például emlegetni lehetett/kellett volna a néprajzi hasznosulás bizonyítékaként – ha egy teljesség igényű szakirodalmi szemle meg is haladta ott és akkor a figyelemfelhívás szándékú előszó terjedelmi kereteit. Mert nyilván ez utóbbi meg gondolásból hagyta említetlenül, hogy én, a szakmai szereposztás szerint „halászatkutató” etnográfus, immár ötven éve az Alsó-Tisza-vidékét érintő szinte mindegyik dolgozatomban (pl. SZILÁGYI 1971; SZILÁGYI 1975; SZILÁGYI 1977; SZILÁGYI 1978; SZILÁGYI 1986; SZILÁGYI 1992) hosszabban-rövidebben idéztem volt a csak Bitónál fellelhető, a halászat, a halkereskedelem, a halkonzerválás (azaz a hal napon való szárítását manufaktúraszerűen végző halhasító tanyák) üzemszervezetével összefüggő, valamint a szegedi halászsoknak és halászati vállalkozóknak a 19–20. században különösen jellemző expanzióját bizonyító információkat. Tovább sorolva a néprajzos szakma figyelmének bizonyítékait: abban igaza volt Papp Györgynek, hogy önálló címszóként valóban nincs benne a *Magyar Néprajzi Lexikon*ban Bitó János és könyvecskéje (persze egyetlen más halászmesteré-halászati bérlőé, egyben halászati szakíróé sincs!), az olvasó viszont mégiscsak rátalálhat legalább egy helyütt – a *háltartósítás* címszónál – a szakirodalom öttételes jegyzékében Bitó művére, mivel ebben az „elfeledett” könyvecskében találhatóak az alsó-tisza-vidéki halhasító tanyákról/halszáritó manufaktúrákról a legrészletesebb és leghitelesebbnek tekinthető adatok (ORTUTAY 1979; 450–451).

1993 óta viszont – függetlenül attól, hogy a „szakmabeliek” *addig* használták-e és hasznosították-e a kívánatos mértékben ezt a „pótolhatatlanul

fontos” forrást, és *azóta* észrevehetően-dokumentálhatóan növekedett-e a rá hivatkozások száma – *bárki érdeklődő olvasó* kézbe vehette (és veheti a jövőben) ezt a máshonnan nem ismerhető *adatok* miatt nem túl gyakran, csupán olykor-olykor idézgetett könyvet. Számon kell persze azt is tartanunk, hogy Bitó Jánosnak, a tiszai halászat hajdani „kiskirályának” személyes vallomásából *nemcsak* a szegedi bérlő-vállalkozóknak és halke-reskedőknek a Tisza mentén Csongrádtól Titelig, olykor a Duna mentére is kiterjedő érdekszférája 19–20. századi fokozatos kiszélesedését, ezzel együtt a halászati ranglétrán fokozatosan feljebb emelkedő kétkezi munkás halászok jómódú vállalkozópolgárrá válásának szinte-szinte mesébe illő karriertörténetét ismerhetni meg. Arról is részletes és személyes hiteles információkhoz juthatunk, hogy mekkora katasztrófát jelentett az Alföldön az 1863. évi pusztító aszály: a „nagy ínség” is, a Szeged városát romba döntő 1879-es árvíz is, a kolerajárvány és sok más „népbetegség” is. És azt is bizton mérlegelheti az olvasó, hogy a magát „egyszerű halászembernek” jellemző „kisember” számára mekkora nagy élményt jelentett, hogy Szegeden találkozhatott Ferenc József császárral és más hatalmasságokkal, akiket az általa főzött halpaprikással vendégeltek meg a város vezetői. És az ilyen alkalmaktól talán nem függetlenül (hisz a véletlen szerencsének jobb élébe menni, mintsem várni a sült galambot) nemcsak a bécsi udvarnak, hanem Vilmos német császárnak is halászati beszállítója lehetett az ekkor már nagyban kereskedő Bitó János. Az pedig nem csupán emlékezetes élményt, hanem komoly rangot is jelentett a számára, hogy szegedi halászcárdájának stílszerűen dekorált (azaz Göre Gábor tetteit falfestményeken megidéző) „Göre-szobájában” Mikszáth Kálmán, Pósa Lajos, Gárdonyi Géza s a magyar művészet és irodalom más jelesei voltak rendszeresen visszatérő vendégei.

Hadd tegyem hozzá a mondottakhoz: aki kézbe veszi a könyvecskét – ebben biztos vagyok – nemcsak a csodálni való memóriát, a halászatban megmutakozó szakértelmet és a legemlékezetesebb személyiségekkel való találkozások dicsekvő idézgetését, hanem a szépirodalom mércéjével mérhető mesélőkedvet és stílusigényt is észre fogja venni – észre kell, hogy vegye! Igaza volt az előszót fogalmazó Papp Györgynek: Bitó János „anekdotázó kedve Mikszáthéval rokon, akit személyesen ismert, mesélő kedve Tömörkény Istvánéval, akit többször említ, érzelemből derűje Móra Ferencével”. Bízvást megfogalmazhatom azt is, anélkül, hogy e mondattal utólag „méltatlanul elfelejtett szépíróvá” avatnám Bitó Jánost, a szegedi öreghalászt: okkal-joggal azoknak a szegedi „kis-realistáknak” a társaságában illendő látnia őt az utókornak, akiknek munkás életében elfogadott társaságbeli partnere lehetett.

Hálatelt szívvel üzenjük tehát Papp Györgynek, hátha figyel minket abból a másik létezésből: köszönjük, köszönjük, köszönjük, hogy az Alsó-Tisza-vidék múltja iránt érdeklődő olvasók számára az újrakiadással nyilvánvalóvá tette e már-már elfeledett könyvecske kivételes forrásértékét!

Kiadás

BITÓ János (1993): *Az én kiskirályságom* – Egy tiszai halász élete. Betli Bt. kiadása, Szeged. (Papp György: Előszó helyett – 3–5. és Személy- és földrajzinév mutató – 170–176.)

Irodalom

- BÁLINT Sándor (1976): *A szögedi nemzet* – A szegedi nagytáj népelete, Első rész. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75–2. Szeged
- KÜLLŐS Imola (1988): Igaz történet, élettörténet, önéletrajz. In: Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar Néprajz*, V. Népköltészet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 251–256.
- MOHAY Tamás (2000): Egyének és életutak. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz*, VIII. Társadalom. Akadémiai Kiadó, Budapest, 760–790.
- ORTUTAY Gyula (főszerk. 1979): *Magyar Néprajzi Lexikon*, 2. Akadémiai Kiadó, Budapest
- SINGHOFFER József-PEJCSIK Imre (1892): *Hazánk halászata*. Budapest
- SZILÁGYI Miklós (1971): Halászat. In: Juhász Antal (szerk.): *Tápé története és néprajza*. Tápé község Tanács kiadása. Tápé, 271–295.
- SZILÁGYI Miklós (1975): Halászati üzemművek a Tisza vidékén a XVIII–XIX. században. *Ethnographia*, LXXXVI. 521–536.
- SZILÁGYI Miklós (1977): *A szárított hal* – Halkonzerválási módok a magyar halászok gyakorlatában. A szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve, VI–VII. Szekszárd, 137–171.
- SZILÁGYI Miklós (1978): *A magyar halászat néprajzi kutatásának elméleti és módszertani problémái*. Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei – Cumania, V. *Ethnographia*. Kecskemét, 7–41.
- SZILÁGYI Miklós (1983): Egy mindszenti halász a Tisza múlt századi halászatáról. *Forrás*, Kecskemét, XV. 1. sz. 67–76.
- SZILÁGYI Miklós (1986): A mindszent-alyői uradalom halászati szerződésai (1832–1861). *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1984/85-1*. Szeged, 143–166.
- SZILÁGYI Miklós (1992): *Halászó vizek – halásztársadalom – halászati technika* (A tiszai halászat történeti-néprajzi elemzése). (Studia Folkloristica et Ethnographica, 29.) Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke
- SZŰCS Judit (2005): *Maszlag János (1883–1966) öreg halász életrajza*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Néprajzi tanulmányok/Studia Ethnographica, 5. Szeged, 69–128.